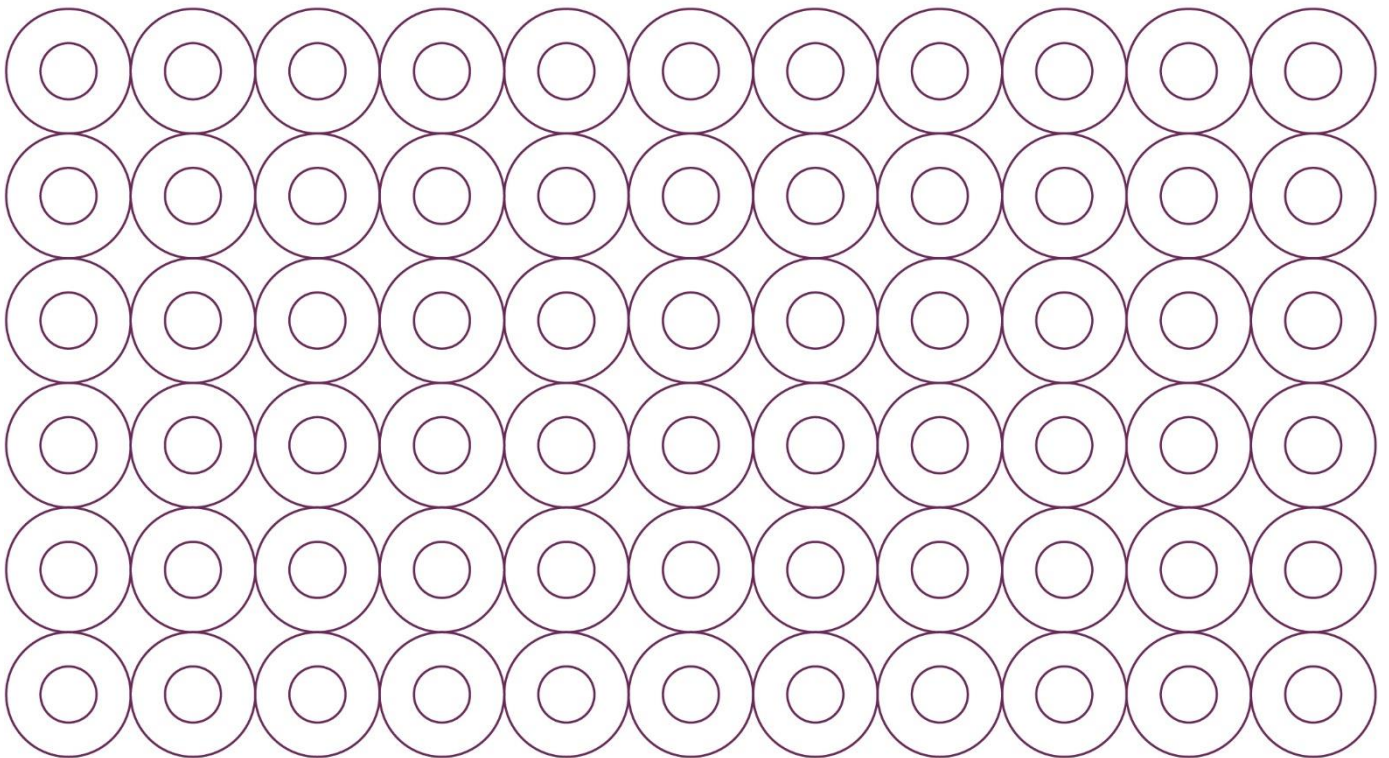

Elevers trygghet och studiero

En fördjupning av resultat i PISA 2022

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISSN: 1103-2421

ISRN: SKOLV-R-2024:7-SE

Skolverket, Stockholm 2024

Förord

I den här rapporten redovisar Skolverket en fördjupningsstudie om svenska 15-åriga elevers upplevelser av ordningen i klassrummet samt säkerhetsrisker på skolan. Dessutom undersöks sambanden mellan dessa upplevelser och elevernas resultat på PISA-provet. Studien bygger på enkätdata från OECD:s internationella kunskapsmätning PISA 2022.

Rapporten har utarbetats av Maria Axelsson, Christian Tallberg, Thomas Furusten samt Katarina Nyström i samarbete med flera andra medarbetare på Skolverket.

Skolverket vill rikta ett stort tack till de drygt 6 000 elever som deltog i PISA 2022 och till deras lärare, skolsamordnare och rektorer.

Solna, 10 september 2024

Joakim Malmström

Generaldirektör

Maria Axelsson

Undervisningsråd

Innehåll

Sammanfattning	5
1. Inledning.....	7
Syfte och avgränsningar	7
Metod och disposition	7
Tidigare studier om elevers upplevelse av trygghet och studiero	8
2. Fördjupning av resultat från PISA 2022	11
Ordning i klassrummet.....	11
Risker för elevers säkerhet	13
Samband med kunskapsresultat.....	15
Förklaringsgrad	18
3. Avslutande reflektion	19
Referenser	21
Metodbilaga	23

Sammanfattning

Denna rapport ger en bild av hur svenska 15-åriga elever upplever trygghet och studiero i skolan samt hur deras upplevelser av detta samvarierar med kunskapsresultat. Rapportens analyser bygger på data från den internationella kunskapsmätningen PISA 2022.

Forskning ger ett brett stöd för att ett positivt skol- och klassrumsklimat, där skolan upplevs som en trygg och säker plats, är gynnsamt för elevers prestationer i skolan. Huvuddelen av eleverna i Sverige känner sig trygga i skolan. Samtidigt uppger var femte elev i Sverige att de har hört en elev hota att skada en annan elev under de senaste fyra veckorna. Lika många anger att de har varit vittne till ett slagsmål på skolan där någon blev skadad. Var tionde elev uppger att de har sett kriminella gäng eller vapen på skolan. Mönstret ser i stort sett likadant ut i övriga deltagande nordiska länder och för OECD i genomsnitt.

Studieron på matematiklektioner är, utifrån PISA 2022, sämre i svenska klassrum än i övriga Norden och i OECD-länder i genomsnitt. Mer än var tredje elev i Sverige uppger att det på varje eller de flesta lektioner finns problem med buller och stök, och att eleverna inte börjar arbeta förrän en lång stund efter att lektionen har börjat. En nästan lika stor andel upplever att eleverna inte kan arbeta bra, samt att läraren måste vänta länge på att eleverna ska lugna sig. Omkring fyra av tio elever instämmer i att elever blir distraherade på matematiklektioner när de använder digitala verktyg (såsom dator, mobil eller läsplatta) under varje eller de flesta lektionerna. Det som framför allt sticker ut är att elever inte lyssnar på vad läraren har sagt. Detta är något som nästan sex av tio 15-åringar i Sverige upplever på varje eller de flesta matematiklektioner. Jämförelser med tidigare år och andra länder kan dock inte göras för just denna fråga eftersom dess lydelse i den svenska översättningen har förändrats sedan tidigare år och fått en annan andemening som kan ha påverkat hur eleverna svarat.

Denna fördjupningsstudie visar ett mönster för samtliga nordiska länder där elever som upplever säkerhetsrisker på skolan och ordningsstörningar i klassrummet i genomsnitt har ett lägre resultat på kunskapsprovet i PISA jämfört med andra elever. För Sverige och Finland är det dock inte enbart den enskilde elevens upplevelse som samvarierar med elevens resultat – en ännu större skillnad i medelpoäng ses på skolnivå. Skillnaden innebär att om övriga elever på skolan också i hög grad upplever säkerhetsrisker på skolan eller ordningsstörningar i klassrummet så är det mer troligt att en enskild elevs provresultat är lägre än om så inte är fallet. I Sverige är en elevs PISA-resultat i genomsnitt 11 poäng lägre när den genomsnittliga upplevda säkerhetsrisken på skolnivå ökar med ett skalsteg, i det index som mäter detta, och 20 poäng lägre vid motsvarande förändring av ordningsstörningar, allt annat lika. Detta motsvarar ungefär en termins respektive ett läsårs kunskapsinhämtning. Pojkar upplever i större utsträckning säkerhetsrisker på sin skola och för deras PISA-resultat finns det också, till skillnad från för flickors, ett negativt samband med detta. Det betyder

att i genomsnitt har pojkar som upplever säkerhetsrisker lägre resultat på PISA-provet. Däremot ses inga skillnader utifrån socioekonomisk eller utländsk bakgrund. För ordningsstörningar ses inga skillnader mellan pojkar och flickor eller mellan elever med olika migrationsbakgrund. Däremot finns en viss skillnad mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund.

Även om enskilda elevers PISA-resultat har ett negativt samband med säkerhetsrisker på skolan respektive ordningsstörningar i klassrummet är effekten relativt liten då hänsyn tas till elevers socioekonomiska bakgrund. På elevnivå är sambandet mellan resultat på PISA-provet och socioekonomisk bakgrund över fyra respektive tio gånger större än för upplevda säkerhetsrisker i skolan och ordningsstörningar i klassrummet. I Sverige är emellertid sambandet starkare på skolnivå, särskilt vad gäller ordningsstörningar i klassrummet. Det kan tolkas som att när många elever på en skola upplever sådana problem finns det mer genomgripande utmaningar i skolans undervisningssituation som påverkar elevernas resultat mer negativt.

Skolverket ser allvarligt på att elever utsätts för säkerhetsrisker i sin skolvardag, något som även påverkar deras kunskapsresultat negativt. Elever som redan har sämre förutsättningar i skolarbetet, och vars skola har problem med både säkerhet och ordning i klassrummet, får ännu sämre möjligheter att lyckas med sin skolgång. För att ge alla elever likvärdiga möjligheter att lära och utvecklas är det därför av stor vikt att stärka tryggheten och studieron i skolan. Här är det särskilt viktigt att vidta de åtgärder som krävs för att förbättra situationen på skolor med stora problem. Detta kräver att skolor och huvudmän arbetar aktivt och systematiskt för en strukturerad och varierad undervisning, motverka kränkningar och främja tillitsfulla relationer på skolan. Men då de problem som skolan möter är en del av en bredare samhällsutveckling med ökat våld och grov brottslighet bland unga, krävs också gemensamma insatser från alla delar av samhället.

I rapporten avgränsas trygghet till frågor om ett antal faktorer som utgör risker för elevers säkerhet på skolan. Det handlar om hot, slagsmål, vandalism, närvaro av kriminella gäng och vapen i skolmiljön. Studiero avgränsas till frågor om ordning i samband med matematikundervisning i klassrummet. Rapporten baseras på enkätdata från PISA 2022 och undersöker även i vilken mån elevernas upplevelse av trygghet och studiero samvarierar med deras kunskapsresultat. Dessa analyser ger ett mått på statistiska samband, vilket inte behöver innebära ett orsakssamband.

1. Inledning

Alla elever har enligt skollagen rätt till en skolmiljö där utbildningen präglas av trygghet och undervisningen av studiero.¹ Med detta menas att undervisningen ska vara fri från ordningsstörningar och att varje elev ska tillförsäkras goda förutsättningar för lärande, bland annat genom en välplanerad och strukturerad undervisning.² Denna rapport behandlar trygghet med avseende på elevers upplevelse av säkerhetsrisker på skolan, och studiero med avseende på elevers upplevelse av ordning i klassrummet. Rapportens analyser bygger på enkätfrågor till 15-åriga elever i den internationella kunskapsundersökningen PISA (Programme for International Student Assessment) som genomfördes i Sverige under våren 2022.³

Syfte och avgränsningar

Denna rapport syftar till att redovisa och fördjupa resultaten för frågor i PISA 2022 som behandlar trygghet och studiero. Fokus i rapporten är att ge en bild av hur svenska 15-åringar upplever trygghet och studiero, såsom det mäts i PISA, och hur elevernas upplevelser samvarierar med deras PISA-resultat. Dessutom syftar rapporten till att presentera resultaten uppdelat på elevernas juridiska kön, migrationsbakgrund och socioekonomiska bakgrund.

I rapporten avgränsas trygghet till elevers upplevelser av förekomst eller avsaknad av säkerhetsrisker på skolan.⁴ Det handlar exempelvis om hot, slagsmål, vandalism, närvaro av kriminella gäng och vapen i skolmiljön. Studiero avgränsas till frågor om elevernas upplevelse av ordningen i samband med matematikundervisning i klassrummet.⁵ Det handlar till exempel om hur lång tid det tar för läraren att komma i gång med sin undervisning i matematik, om det pågår buller och stök i klassrummet och störande användning av digitala verktyg.⁶

Metod och disposition

Rapportens analyser bygger på resultaten från PISA och baseras på de cirka 6 000 elever som deltog i PISA 2022 och besvarade en enkät med frågor om hur de upplever trygghet och studiero. I tolkningen av enkätsvaren är det viktigt att komma ihåg att eleverna besvarar enkäten i olika sociala och kulturella sammanhang. Exempelvis kan upplevelser av om det är stökigt på lektionerna

¹ Skollagen (2010), 5 kap. 3 §.

² Prop. 2021/22:160. *Skolans arbete med trygghet och studiero*, sid. 229.

³ För en redovisning av vad PISA är och de övergripande resultaten från studien, se Skolverket (2023). *PISA 2022. 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap*.

⁴ Frågorna i PISA kring elevers upplevelse av säkerhet sammanfattas i ett index som heter "School safety risks".

⁵ Frågorna i PISA kring elevers upplevelse av ordning i klassrummet sammanfattas i ett index som heter "Disciplinary climate in mathematics classes". Övergripande resultat för detta index har redan presenterats i Skolverket (2023) *PISA 2022. 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap* och resultat kring frågor om störande ordning med digitala verktyg i Skolverket (2024). *15-åringars användning av digitala verktyg. Nordiska jämförelser utifrån PISA 2022*.

⁶ För en mer detaljerad beskrivning av enkätfrågorna som analyseras, se resultatkapitlet samt Metodbilaga.

uppfattas olika i olika länder och på olika skolor beroende på skillnader kopplade till vad eleverna förväntar sig. Genom att de svenska resultaten i denna rapport i första hand sätts i relation till övriga nordiska länder med liknande kultur och skolsystem kan detta problem antas vara mindre. Det finns även vissa begränsningar relaterade till jämförelser och tolkningen av resultaten för enskilda frågor vilket redovisas i metodbilagan.

För att få robusta mått på säkerhetsrisker på skolan och ordning i klassrummet används flera enkätfrågor som tillsammans skapar index. Dessa index används i rapporten för att beskriva elevernas upplevelser inom dessa områden och för att analysera sambandet med elevernas resultat i matematik i PISA.⁷ Därutöver redovisas elevernas svar utifrån de enskilda frågor som ingår i indexen. Rapporten redovisar också hur resultaten skiljer sig mellan pojkar och flickor⁸, mellan elever med olika migrationsbakgrund samt mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund.

I rapportens metodbilaga finns en mer detaljerad beskrivning av de olika enkätfrågor och index som används i rapporten samt hur migrationsbakgrund och den socioekonomiska bakgrunden definieras.

För att studera relationen mellan hur eleverna upplever sin säkerhet i skolan samt ordning i klassrummet och deras prestationer i PISA-provet ser ut har regressionsanalyser genomförts. I dessa analyser får man ett mått på statistiska samband. Dessa samband behöver inte vara orsakssamband. Studien kan alltså endast uttala sig om samvariation, som även kan ha andra bakomliggande orsaker.

Tidigare studier om elevers upplevelse av trygghet och studiero

Internationell forskning ger ett brett stöd för att ett positivt skolklimat, där skolan upplevs som en trygg och säker plats, är gynnsamt för elevers prestationer i skolan. Dessutom är en välfungerande undervisningssituation utan störande inslag en förutsättning för elevers lärande. Elever behöver ha möjlighet att ägna sig åt och att koncentrera sig på undervisningen. Redovisningen av tidigare studier nedan behandlar främst studier av upplevelsen av trygghet och studiero i den svenska skolan, eftersom sambandet mellan upplevelse av trygghet och studiero i relation till kunskapsresultat inte har undersökts lika mycket.⁹

⁷ Matematik var huvudområde i PISA 2022 och de enkätfrågor som eleverna fått besvara handlar specifikt om matematiklektioner.

⁸ I analyserna använder vi juridiskt kön.

⁹ Ds 2021:13. *Nationell plan för trygghet och studiero*. Se även Skolforskningsinstitutet (2021). *Främja studiero i klassrummet – lärarens ledarskap* och Hultin et al. (2019). "Pedagogical and social school Climate: Psychometric evaluation and validation of the student edition of PESOC". *Scandinavian Journal of Educational Research*, 62. En del i frågan om trygghet inkluderar frågor om mobbning där det också finns en tydlig koppling till skolresultat se till exempel EU (2023). *Children's reading competence and well-being in the EU. An EU comparative analysis of the PIRLS results* och Stiftelsen Friends (2024). *Friendsrapporten 2024. Mobbning och skolprestation*. För en genomgång av forskning kring framgångsfaktorer i klassrummet, se även kapitel 2 i Teig et al. (2024). *Effective and Equitable Teacher Practice in Mathematics and Science Education*. IEA Research for Education 14.

Skolinspektionen bedömer i en rapport från 2020 att ungefär hälften av de 400 skolor de granskat har behov av att utveckla arbetet med trygghet och studiero. I de fall myndigheten såg behov av utveckling handlade det främst om att intensifiera arbetet med studiero. På skolor med kvalitetsbrister förklarades det vara vanligt att arbetet med studiero i klassrummet blev beroende av den enskilde lärarens förmåga. Enligt rapporten saknades samtidigt ofta en samlad strategi och tydlig styrning på skolan.¹⁰

Upplevelse av studiero i stort sett oförändrad över tid

Skolinspektionens senaste skolenkät, från 2024, visar att ungefär två av tio elever i grundskolan svarar att det sällan eller aldrig är studiero på lektionerna, och ytterligare fyra av tio svarar att det ibland är studiero (i enkäten används begreppet arbetsro). Fyra av tio, svarar alltså att det ofta eller alltid är studiero. I gymnasieskolan uppges studieron vara bättre. Här uppger nästan sex av tio att det ofta eller alltid är studiero på lektionerna.¹¹ Enligt Skolinspektionen har resultaten i stort sett varit oförändrade sedan 2012.¹² Däremot visar den internationella kunskapsmätningen PIRLS, som genomfördes under pandemin, att rektorer upplevde fler problem med ordning 2021 än förra gången PIRLS genomfördes 2016.¹³

Tryggheten upplevs ha försämrats gradvis

Enligt Skolenkäten 2024 känner en betydande majoritet av svenska elever sig trygga i skolan. Samtidigt finns en ökande andel som uttrycker en känsla av otrygghet, framför allt i årskurs 8, där en av fem elever svarar att de inte alls eller endast till viss del känner sig trygga.¹⁴

Andelen som känner sig trygga har minskat med någon eller några procentenheter de senaste åren, och är i linje med den gradvisa nedgång som skett sedan undersökningens start 2010. Andelen elever som svarar att de känner sig trygga varierar mellan skolor. Det finns enligt Skolinspektionen skolor där omkring hälften av eleverna svarar att de känner sig trygga och skolor där alla eller så gott som alla elever svarar detsamma.¹⁵

När det gäller kränkningar utsätts flickor i större omfattning än pojkar för kränkningar av andra elever i skolan och på nätet, liksom av sexuella trakasserier. De känner sig mindre trygga i skolan, känner sig oftare ensamma och är mer oroliga för att bli illa behandlade eller kränkta. För flickor i årskurs 3–6 har situationen på nätet påtagligt försämrats över tid. Nätkränkning är ett omfattande

¹⁰ Skolinspektionen (2020). *Skolans arbete med trygghet och studiero – en tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019*.

¹¹ Skolinspektionen (2024). *Skolenkäten 2024*.

¹² Skolinspektionen.se (2024). *Trygghet och studiero 2024*. <https://www.skolinspektionen.se/skolenkaten/resultat-fran-skolenkaten/resultat-skolenkaten-2024/trygghet-och-studiero-2024/>

¹³ Skolverket (2023). *PIRLS 2021. Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*. Sid 70.

¹⁴ Enkäten besvaras av elever i årskurs 5 och 8 i grundskolan samt år 2 i gymnasieskolan. Skolinspektionen (2024). *Skolenkäten 2024*.

¹⁵ Skolinspektionen.se (2024). *Trygghet och studiero 2024*. <https://www.skolinspektionen.se/skolenkaten/resultat-fran-skolenkaten/resultat-skolenkaten-2024/trygghet-och-studiero-2024/>

problem även bland äldre elever, men här tycks trenden gå åt rätt håll och färre utsätts.¹⁶

Hot och kränkningar skiljer även mellan olika elevgrupper, där bland annat unga hbtqi-personer saknar trygghet och studiero i skolan i större utsträckning än andra unga.¹⁷

Vanligt att ha utsatts för brott i skolan

Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) är skolan en av de vanligaste platserna där ungdomar utsätts för brott. Nästan hälften av eleverna i årskurs 9 uppger att de har utsatts för stöld, misshandel, hot, rån eller sexualbrott minst en gång under de senaste tolv månaderna. Det är också vanligt att elever känner oro för brott och att man medvetet undviker specifika personer och platser. I vissa fall uppger elever också att de håller sig borta från skolan av dessa anledningar.¹⁸ Mellan 2015 och 2021 har andelen elever i årskurs 9 som uppger att de utsatts för hot eller våld i skolan varit relativt konstant. Detsamma gäller för andelen elever som avstått från att gå till skolan en hel dag av rädsla för att utsättas för brott.¹⁹

Det finns tydliga skillnader mellan skolor när det gäller risken att utsättas för hot och våld i skolmiljön. Elever som går i skolan i ett socioekonomiskt blandat område löper betydligt större risk jämfört med elever i områden med goda socioekonomiska förutsättningar. Även elever i landsbygdskommuner löper större risk att utsättas än elever på skolor i storstäder eller storstadsnära kommuner.²⁰

Grovt våld förekommer men är ett mer begränsat fenomen

När det gäller grövre våld visar utvecklingen över tid att andelen elever som uppger att de utsatts för och begått grövre våld i skolan har minskat. I början av 2000-talet var det 6 procent som utsattes för respektive 7 procent som begick grövre våld. Motsvarande andelar hade 2019 minskat till 4 respektive 3 procent.²¹ Grovt våld i skolan berör särskilt pojkar i högre åldrar, både som offer och som förövare. En viktig slutsats som dras är att det finns en stor överlappning mellan att vara offer och gärningsperson då utsattheten för hot och våld är som högst (tre gånger högre) för de som själva uppger att de utövat våld.²²

¹⁶ Stiftelsen Friends (2023). *Den dolda mobbningen – Flickor mer utsatta än jämnåriga pojkar*; Prop. 2021/22:160. *Skolans arbete med trygghet och studiero*.

¹⁷ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2022). *"Jag är inte ensam, det finns andra som jag"*. *Unga hbtqi-personers levnadsvillkor*.

¹⁸ Brottsförebyggande rådet (2022). *Skolundersökningen om brott 2021. Om utsatthet för och delaktighet i brott*.

¹⁹ Brottsförebyggande rådet (2024). *Hot och våld mot elever i skolmiljö – om utvecklingen, vilka som utsätts och överlappning med mobbing*

²⁰ Brottsförebyggande rådet (2023). *Skolfaktorers betydelse för elevers utsatthet för hot och våld i skolmiljö. En statistisk analys utifrån Skolundersökningen om brott*.

²¹ Brottsförebyggande rådet (2019). *Skolundersökningen om brott 2019: Om utsatthet och delaktighet i brott*.

²² Brottsförebyggande rådet (2024). *Grovt våld i skolan. En beskrivning av omfattning, karaktär och utveckling fram till och med 2022*. Rapport 2024:3.

2. Fördjupning av resultat från PISA 2022

Utifrån resultaten från PISA 2022 framgår att studieron är sämre för svenska 15-åringar än OECD-genomsnittet. Utifrån det övergripande mått på om elever känner sig trygga i skolan och på väg till skolan som används i PISA 2022 framgår att Sverige ligger bra till jämfört med andra länder.²³ PISA 2022 har också ett nytt mått kopplat till trygghet som specifikt handlar om säkerhetsrisker på skolan. Detta har tidigare inte redovisats och är i fokus för denna studie.

I detta kapitel presenteras resultaten från fördjupade analyser av PISA vad gäller elevers studiero (i termer av upplevd störning av ordning i klassrummet) och trygghet (i termer av upplevda säkerhetsrisker på skolan). Resultaten presenteras inledningsvis med avseende på hur eleverna svarat på dessa frågor, därefter hur svaren samvarierar med elevernas resultat på PISA-provet.

Ordning i klassrummet

PISA 2022 visar att många elever upplever att det finns moment i klassrummet som stör ordningen. I PISA 2022 handlar frågorna specifikt om matematiklektioner och för att få ett mer robust mått på klassrumsklimatet har OECD skapat ett index för detta som består av sju frågor om olika störningsmoment.²⁴

Resultaten för indexet från PISA 2022 visar att ordningen i klassrummet på matematiklektionerna är sämre i Sverige än i de övriga nordiska länderna och i OECD-länderna i genomsnitt.

Fördelningen av de svenska 15-åringarnas svar på de olika frågor som ingår i indexet för klassrumsklimat redovisas i diagram 1. Här framgår att störningar i klassrummet framför allt handlar om elever som inte lyssnar på vad läraren har sagt. Nästan sex av tio 15-åringar i Sverige upplever detta på varje eller de flesta matematiklektioner. Jämförelser med tidigare år och andra länder kan dock inte göras för just denna fråga eftersom dess lydelse i den svenska översättningen har förändrats något sedan tidigare år.²⁵

Vidare upplever mer än var tredje elev att det på varje eller de flesta lektioner finns problem med buller och stök, och att eleverna inte börjar arbeta förrän en lång stund efter att lektionen har börjat. Nästan lika stor andel upplever även att eleverna inte kan arbeta bra, samt att läraren måste vänta länge på att eleverna ska

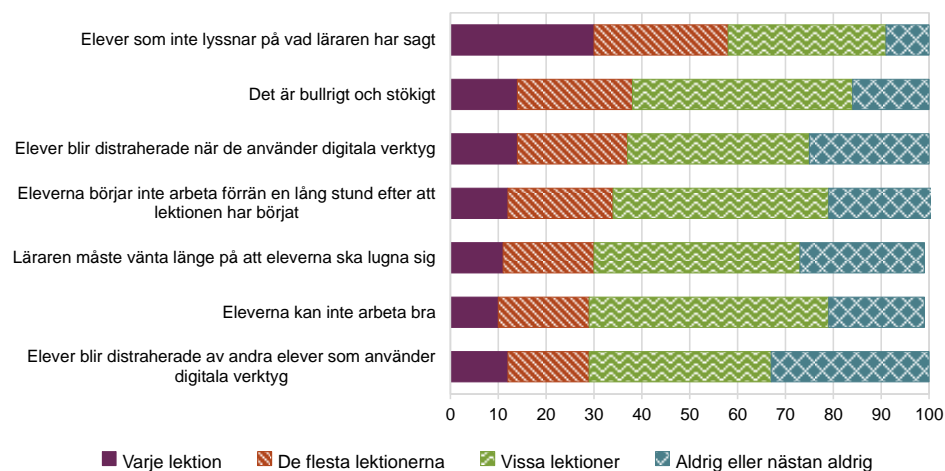
²³ Skolverket (2023). *PISA 2022. 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap.*

²⁴ Indexet har beräknats utifrån elevernas svar på hur vanligt det är att: *elever inte lyssnar på vad läraren har sagt, att det är bullrigt och stökigt, att läraren måste vänta länge på att eleverna ska lugna sig, att eleverna inte kan arbeta bra, att eleverna inte börjar arbeta förrän en lång stund efter att lektionen har börjat, elever blir distraherade när de använder digitala verktyg (t.ex. smartphones, webbplatser, appar) samt elever blir distraherade av andra elever som använder digitala verktyg (t.ex. smartphones, webbplatser, appar).* Då lydelsen ändrats för enstaka frågor sedan tidigare PISA-studier har en särskild utredning gjorts, vilken visar att indexet kan användas för jämförelser (se Metodbilaga).

²⁵ För en mer detaljerad beskrivning av hur frågan har ändrats, se Metodbilaga.

lugna sig. Omkring fyra av tio elever instämmer i att elever på matematiklektioner blir distraherade av sin egen användning av digitala verktyg²⁶ under varje eller de flesta lektionerna.²⁷

Diagram 1. Andel elever som anger hur vanligt det är med följande störande ordningsmoment på matematiklektioner.

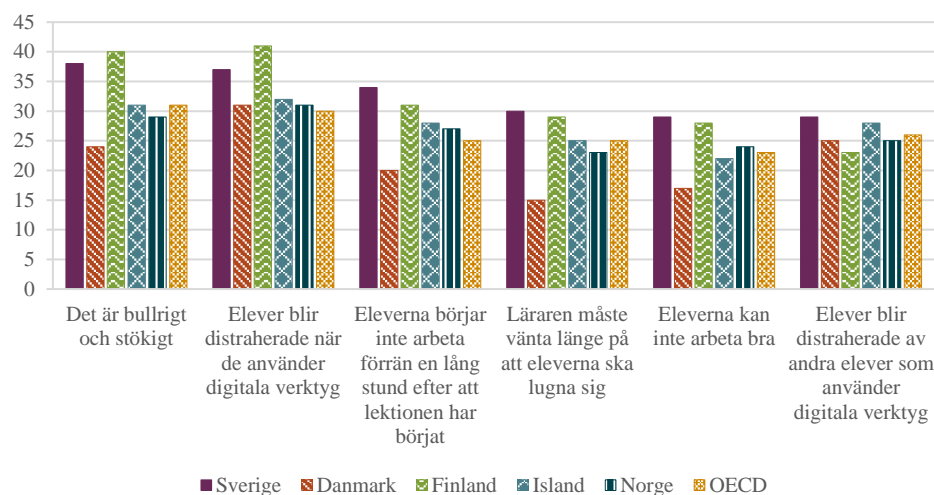
Anmärkning: * Lydelsen av frågan om hur vanligt det är att "Elever som inte lyssnar på vad läraren har sagt" har förändrats i den svenska översättningen och kan därför inte jämföras med andra länder eller över tid.
Källa: PISA 2022.

Diagram 2 visar elevernas svarsandelar på påståendena om olika ordningsstörningar på matematiklektionerna för Norden och OECD i genomsnitt. Den övergripande resultatbilden överensstämmer med indexet – det vill säga att studieron är sämre i Sverige än i de övriga deltagande OECD-länderna. Så var fallet också i PISA 2012, då matematik senast var huvudområde. De faktorer som framför allt drar ner Sveriges och Finlands indexvärden är att det är bullrigt och stökigt på lektionerna och att elever blir distraherade när de använder digitala verktyg. De faktorer som framför allt höjer Danmarks indexvärden är att eleverna snabbt kommer i gång med arbetet på lektionerna och att de kan arbeta bra.

²⁶ Digitala verktyg definieras i frågan till eleverna som: ”t.ex. smartphones, webbplatser, appar”.

²⁷ Skolverket har i en tidigare rapport analyserat sambandet mellan hur elever i PISA 2022 upplever störningar av användning av digitala verktyg och elevernas resultat på PISA-provet. Analysen visar inga eller ett svagt negativt samband. För mer detaljer kring dessa analyser, se Skolverket (2024). *15-åringars användning av digitala verktyg. Nordiska jämförelser utifrån PISA 2022*, sid 48.

Diagram 2. Andel elever som uppgett "Varje lektion" eller "De flesta lektioner" för respektive ordningsstörning, uppdelat på nordiska länder och OECD-genomsnitt.

Anmärkning: Eftersom frågan "Elever som inte lyssnar på vad läraren har sagt" har förändrats i den svenska översättningen ingår den inte i jämförelsen med andra länder.
Källa: PISA 2022.

Det finns inte några tydliga skillnader i svaren utifrån elevers juridiska kön, socioekonomiska bakgrund eller migrationsbakgrund. De mindre variationer i svaren som kan noteras visar att flickor och elever med hög socioekonomisk bakgrund i större utsträckning uppger att de upplever störningar på matematiklektionerna och att utrikesfödda elever uppger detta i något lägre utsträckning.

Risker för elevers säkerhet

I PISA 2022 togs ett nytt frågeområde fram kring elevers säkerhet på skolan. För att få ett mått på detta ingår fem frågor i ett index.²⁸ En av dessa frågor handlar om huruvida elevernas skola har vandaliserats under de senaste fyra veckorna. För Sverige, Norge och Nya Zeeland har just denna fråga tagits bort från indexet eftersom begreppet vandalism tolkas annorlunda i dessa tre länder än i övriga, enligt OECD:s analyser.²⁹ På en övergripande nivå går det att jämföra Sveriges resultat för indexet med andra länder, detta eftersom frågan om vandalism inte är inkluderad i indexet för svensk del. Vid en analys av de enskilda frågorna ska svaren för just vandalism enligt OECD däremot inte jämföras med andra länder.

Av resultaten för detta index i PISA 2022 framgår att de svenska 15-åringarna generellt upplever att de är trygga på sin skola, mätt utifrån förekomst av

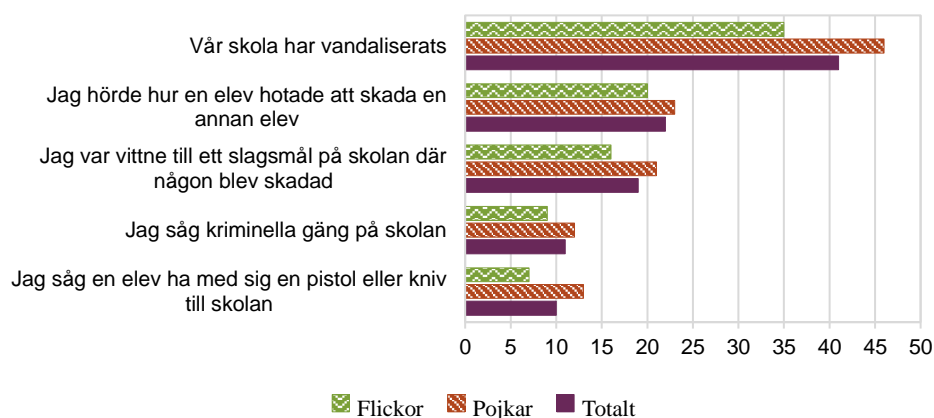
²⁸ OECD:s indexet har beräknats utifrån elevernas svar på frågan om följande påståenden har inträffat under de senaste fyra veckorna: *Jag såg en elev ha med sig en pistol eller kniv till skolan, Jag hörde hur en elev hotade att skada en annan elev, Jag såg kriminella gäng på skolan, Jag var vittne till ett slagsmål på skolan där någon blev skadad, Vår skola har vandaliserats.* Observera att frågan om vandalism av skolan inte ingår i indexet för Sverige, Norge och Nya Zeeland, eftersom den har tolkats annorlunda i dessa länder än i andra länder, enligt OECD. Se Metodbilaga för en närmare beskrivning av detta.

²⁹ OECD (2023). *PISA 2022 Results (Volume II) Learning During – and From – Disruption*. s. 274. För en mer detaljerad beskrivning av indexet, se Metodbilaga.

säkerhetsrisker. Av de övriga nordiska länderna är det bara Norges elever som anger att de är tryggare.

Fördelningen av de svenska 15-åringarnas svar på de frågor som ställs kring upplevda risker på skolan redovisas i diagram 3. Var femte elev uppger sig ha hört en elev hota att skada en annan elev under samma tidsperiod. Lika många anger att de har varit vittne till ett slagsmål på skolan där någon blev skadad. Var tionde elev uppger att de har sett en elev ha med sig en pistol eller kniv till skolan. En lika stor andel uppger att de har sett kriminella gäng på skolan. Det som framför allt sticker ut är andelen elever som uppger att deras skola har vandaliserats den senaste månaden. Att svenska elever skiljer ut sig kan bero på hur elever har tolkat frågan. Elever med hög socioekonomisk bakgrund har i högre grad angett att deras skola vandaliserats. En förklaring till detta kan handla om att elever med olika bakgrund kan ha olika upplevelser av vad som ingår i begreppet vandalism.³⁰

Diagram 3. Andelen elever (i procent) som svarat "Ja" på att påståendet har inträffat under de senaste fyra veckorna. Svaren är uppdelade på juridiskt kön.

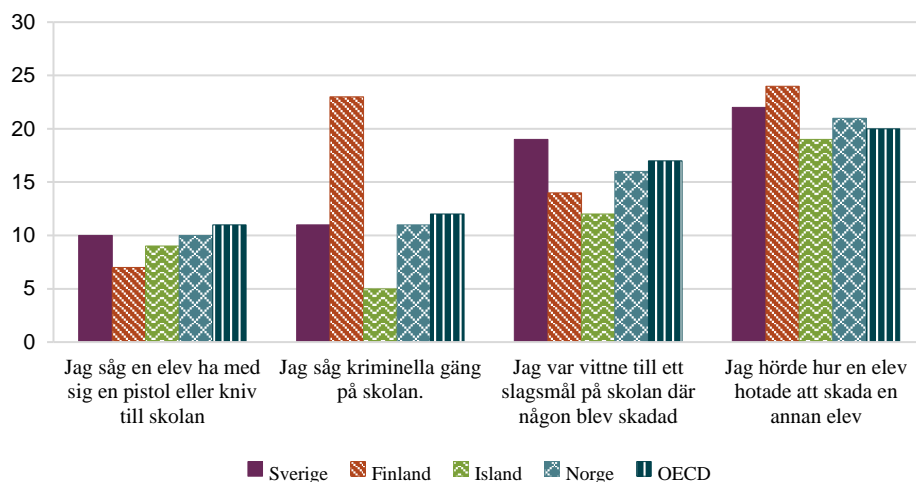
Anmärkning: * Eftersom frågan "Vår skola har vandaliserats" inte tolkas på samma sätt i Sverige som i andra länder ingår den inte i jämförelsen med andra länder.
Källa: PISA 2022.

Andelen som upplever säkerhetsrisker på skolan är högre för pojkar än för flickor. Det finns inga skillnader i upplevelse av säkerhetsrisker på skolan utifrån elevers socioekonomiska bakgrund. Det är dock något vanligare att elever med utländsk bakgrund uppger att de hört en elev hota att skada en annan elev och varit vittne till ett slagsmål på skolan där någon blev skadad de senaste fyra veckorna. Det är även något vanligare att dessa elever sett kriminella gäng på skolan.

Av diagram 4 framgår att mönstret i stort sett ser likadant ut i övriga deltagande nordiska länder och för OECD i genomsnitt. Danmark deltog inte i dessa frågor. Finland avviker dock genom att en större andel av eleverna uppger att de sett kriminella gäng på skolan.

³⁰ Se Metodbilagan för mer information om frågan kring vandalism.

Diagram 4. Andelen elever (i procent) som svarat "Ja" på att påståendet har inträffat under de senaste fyra veckorna, uppdelat på nordiska länder och OECD-genomsnitt.

Anmärkning: * Eftersom frågan "Vår skola har vandaliserats" inte tolkas på samma sätt i Sverige som i andra länder ingår den inte heller i jämförelsen med andra länder.

Källa: PISA 2022.

Samband med kunskapsresultat

De två index som presenterats ovan har genom regressionsanalys använts för att undersöka hur upplevelsen av säkerhetsrisker på skolan respektive ordningsstörningar i klassrummet samvarierar med elevernas provresultat i PISA 2022.³¹ För att studera hur enskilda elevers provresultat samvarierar med övriga elevers upplevelser av säkerhetsrisker på skolan och ordningsstörningar i klassrummet har regressionsanalysen gjorts på både elev- och skolnivå.³²

I analysen har resultaten kontrollerats för skillnader utifrån andra faktorer som har signifikanta samband med elevernas provresultat i PISA såsom socioekonomisk bakgrund, juridiskt kön och migrationsbakgrund. Det kan även finnas andra faktorer som påverkar elevernas provresultat som exempelvis andel behöriga lärare och lärartäthet på skolan. Det kan också handla om hur skolorna arbetar med till exempel likabehandling, elever i behov av stöd och ledarskap i klassrummet. Detta har dock inte varit möjligt att kontrollera för i denna analys. I redovisningen nedan jämförs Sveriges resultat med de övriga nordiska ländernas. Provresultaten avser kunskapsfrågorna i matematik.

Elever som upplever säkerhetsrisker och ordningsstörningar presterar lägre

Diagram 5 visar att det generella mönstret för samtliga nordiska länder är att elevernas upplevelse av säkerhetsrisker på skolan och ordningsstörningar i klassrummet samvarierar³³ negativt med provresultaten. Resultaten kvarstår efter

³¹ För fördjupad förklaring av indexens konstruktion, se Metodbilaga.

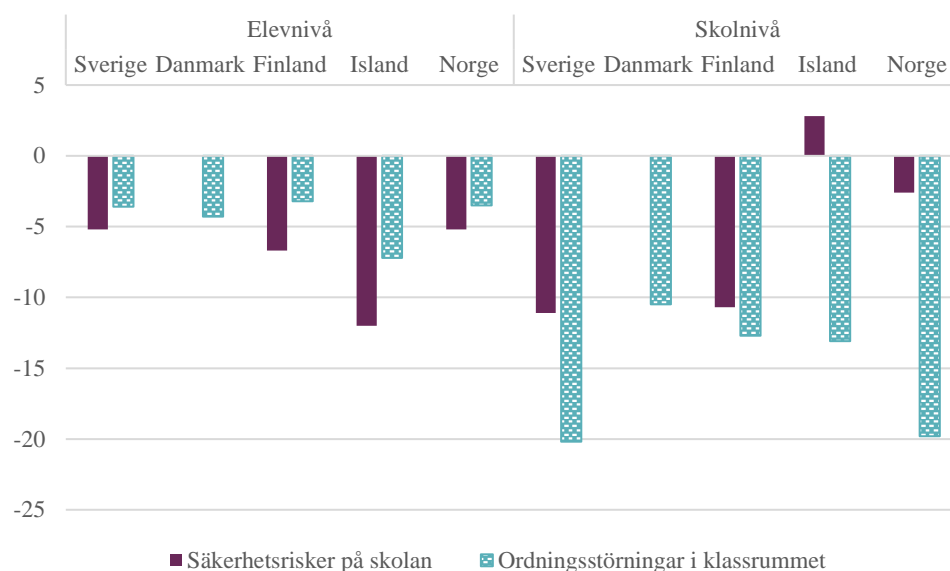
³² För att få de kontextuella effekterna har regressionsanalysen gjorts på både elev- och skolnivå. Här avses effekter i statistisk bemärkelse, inte i kausal mening.

³³ Samvarierar i statistisk bemärkelse, inte kausalt samband.

kontroll för övriga bakgrundsvariabler. Det innebär att elever som upplever säkerhetsrisker på skolan och ordningsstörningar i klassrummet i genomsnitt har ett lägre resultat i PISA jämfört med de elever som inte upplever det. Störst är sambandet på elevnivå med säkerhetsrisker.

Även om samma mönster ses i alla de nordiska länderna så skiljer sig relationen till provresultat något. På elevnivå är sambandet med kunskapsresultat genomgående starkare för säkerhetsrisker än för ordningsstörningar, och särskilt starkt är sambanden för Island.

Diagram 5. Samband mellan provresultat i matematik i PISA 2022 och OECD:s index på upplevda säkerhetsrisker på skolan och ordningsstörningar i klassrummet. Elever i Sverige och i de övriga nordiska länderna.

Källa: PISA 2022.

Elevers presterar sämre då många på skolan upplever säkerhetsrisker och ordningsstörning

Det är inte bara den enskilde elevens upplevelse som samvarierar med elevens resultat. Av diagram 5 framgår att för Sverige och Finland finns det också en skillnad i medelpoäng på skolnivå. Skillnaden innebär att övriga 15-åriga elevers upplevelser av säkerhetsrisker på skolan och ordningsstörningar i klassrummet också samvarierar med en enskild elevs provresultat.

I både Sveriges och Finlands fall är skoleffekten sådan att en elevs PISA-resultat i genomsnitt är 11 poäng lägre när den upplevda säkerhetsrisken bland övriga 15-åriga elever i genomsnitt på skolan ökar med ett steg på indexskalan, allt annat lika³⁴. Detta motsvarar ungefär en termins kunskapsinhämtning.³⁵

³⁴ Det vill säga när värden på andra bakgrundsvariabler är lika.

³⁵ OECD har skrivit fram att 20 PISA-poäng motsvarar ungefär ett läsårs kunskaper. OECD (2023). *PISA 2022 Results (Volume II) Learning During – and From – Disruption*.

För ordningsstörningar i klassrummet finns det i Sverige en ännu tydligare skoleffekt på en enskild elevs provresultat. Detta ses i alla nordiska länder, men den är mer framträdande i Sverige och Norge. För Sveriges del är den skoleffekten sådan att en elevs PISA-resultat i genomsnitt är 20 poäng lägre, vilket motsvarar ungefär ett läsårs kunskapsinhämtning, när den upplevda ordningsstörningen i klassrummet bland övriga 15-åriga elever på skolan ökar med ett skalsteg, allt annat lika.

Det finns alltså ett samband mellan hur övriga 15-åriga elever på skolan upplever klassrumsklimatet och säkerhetsriskerna på skolan och en enskild elevs resultat. För att konkretisera tänker vi oss två elever som går på olika skolor. Båda har exakt samma uppfattning om klassrumsklimatet och säkerhetsriskerna på sin skola. Skillnaden är att på den ena elevens skola upplever övriga 15-åringar att säkerheten och klassrumsklimatet är dåligt och på den andra elevens skola tycker övriga 15-åringar att det är bra. Denna skoleffekt medför att den första eleven kan förväntas prestera sämre än eleven på den andra skolan. Den enskilde elevens resultat samvarierar alltså med upplevelserna av säkerhetsrisker eller ordningsstörningar hos andra elever på samma skola. Detta kan vara tecken på mer omfattande problem i skolmiljön. En annan möjlig förklaring är att, oavsett sakernas tillstånd, så ger en positivare inställning bland kollegor, klasskompisar osv. bättre förutsättningar till att prestera. Eftersom vår modell är en förenkling kan det även finnas andra bakomliggande faktorer, som inte ingår i modellen, som skulle kunna förklara sambanden.

Pojkars provresultat har ett negativt samband med säkerhetsrisker

Pojkar upplever i större utsträckning säkerhetsrisker på sin skola och det är deras PISA-resultat som samvarierar med detta. För pojkar är det genomsnittliga provresultatet cirka 7 poäng lägre när upplevda säkerhetsrisker på deras skola ökar med en skalenhet. För flickor finns däremot inget samband mellan provresultat och upplevda säkerhetsrisker på skolan. Det negativa sambandet mellan PISA-poäng och säkerhetsrisker på skolan skiljer sig inte mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund eller mellan elever med svensk eller utländsk bakgrund.

Elever med medelhög socioekonomisk bakgrund har ett större samband mellan ordningsstörningar och provresultat

Det negativa sambandet mellan PISA-poäng och ordningsstörningar i klassrummet är samma oavsett juridiskt kön eller migrationsbakgrund. Däremot finns en viss skillnad mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund. Det är en högre grad av samvariation mellan upplevda ordningsstörningar i klassrummet och resultat för elever med medelhög socioekonomisk bakgrund³⁶. För denna

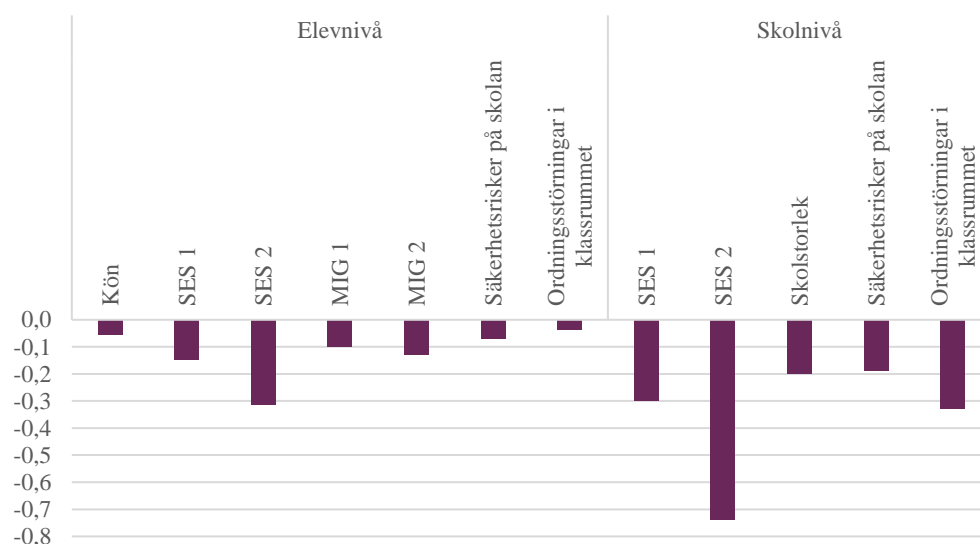
³⁶ För en beskrivning av hur grupperna med olika socioekonomisk bakgrund definierats, se Metodbilaga.

grupp är PISA-resultatet i genomsnitt cirka 7 poäng lägre när ordningsstörningar i klassrummet ökar med en skalenhet.

Förklaringsgrad

Elever som upplever säkerhetsrisker och ordningsstörningar på sin skola presterar sämre i PISA 2022, och särskilt om upplevelsen delas med andra elever på skolan. Denna samvariation mellan säkerhetsrisker på skolan respektive ordningsstörningar i klassrummet och elevens PISA-resultat i matematik är dock relativt liten då hänsyn tas till socioekonomisk bakgrund. Av diagram 6 framgår att på elevnivå är sambandet mellan socioekonomisk bakgrund och PISA-resultat drygt fyra gånger större jämfört med sambandet mellan upplevda säkerhetsrisker på skolan och PISA-resultatet. Ordningsstörningar i klassrummet har en ännu lägre förklaringsgrad. I motsvarande jämförelse är sambandet mellan socioekonomisk bakgrund och PISA-resultatet nästan tio gånger större jämfört med sambanden mellan att uppleva ordningsstörningar i klassrummet och PISA-resultatet.

Diagram 6. Standardiserad skillnad i medelpoäng för index och bakgrundsvariabler

Källa: PISA 2022.

Variabelförklaring: SES 1: Standardiserad skillnad i medelpoäng mellan elever med låg och medelhög socioekonomisk bakgrund. SES 2: Standardiserad skillnad i medelpoäng mellan elever med låg och hög socioekonomisk bakgrund. MIG 1: Standardiserad skillnad i medelpoäng mellan inrikesfödda elever med utrikesfödda föräldrar och elever med minst en inrikesfödd förälder. MIG 2: Standardiserad skillnad i medelpoäng mellan utrikesfödda elever med utrikesfödda föräldrar och elever med minst en inrikesfödd förälder.

På skolnivå har emellertid säkerhetsrisker på skolan och särskilt ordningsstörningar i klassrummet en högre förklaringsgrad för elevers PISA-resultat. Det kan tolkas som att när många elever på en skola upplever problem med detta så finns mer genomgripande utmaningar i skolans undervisningssituation som påverkar elevernas resultat mer negativt.

Det är viktigt att understryka att det kan finnas andra faktorer med starkare samband med elevers resultat i PISA som inte har undersöks i denna studie.

3. Avslutande reflektion

Alla elever har rätt till en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero. På många skolor fungerar arbetet väl, medan andra har betydande problem och utmaningar. Att resultaten i denna rapport visar att många elever upplever ordningsstörningar på lektionerna och att flera elever upplever säkerhetsrisker i skolmiljön är något som Skolverket ser särskilt allvarligt på. Trygghet och studiero är ett mål i sig men också en förutsättning för att undervisning och lärande ska fungera.

Den faktor som vi sedan tidigare vet har störst inverkan på elevers resultat är socioekonomisk bakgrund, men även upplevelse av trygghet och studiero har betydelse för kunskapsresultaten. Elever som redan har sämre förutsättningar för kunskapsinläring drabbas också extra hårt när flera negativa faktorer samvarierar på samma skola.

Denna fördjupningsstudie visar att elever i Sverige upplever mer störningar i klassrummet än i övriga Norden och OECD-genomsnittet. Även allvarliga inslag i skolmiljön så som hot, slagsmål och andra upplevda risker för elevens säkerhet förekommer, även om det är ovanligare och omfattningen ligger i nivå med genomsnittet för OECD-länderna.

Elever som upplever säkerhetsrisker på skolan och ordningsstörningar i klassrummet har enligt denna fördjupning i genomsnitt ett lägre resultat i PISA jämfört med de elever som inte upplever det. Samvariationen är begränsad på elevnivå och starkare på skolnivå. Detta kan tolkas som att när många elever på en skola upplever problem med ordningen i klassrummet eller säkerheten på skolan så finns mer genomgripande utmaningar i skolans undervisningssituation och skolklimat som påverkar elevernas resultat mer negativt. När analysen görs för flickor och pojkar framgår att upplevda säkerhetsrisker på skolan har ett samband med kunskapsresultaten hos pojkar men inte flickor. Likaså har elever med lägre socioekonomisk bakgrund och vars skola har problem med både säkerhet och ordning i klassrummet sämre möjligheter att lyckas med sin skolgång. Detta innebär att elever som redan tidigare har sämre förutsättningar i skolarbetet ytterligare drabbas av en skolmiljö som präglas av säkerhetsrisker och störande av ordning i klassrummet.

För att ge alla elever likvärdiga möjligheter att lära och utvecklas behöver skolor och huvudmän arbeta aktivt och systematiskt för att stärka tryggheten och studieron. På skolor med stora problem är det särskilt viktigt att vidta de åtgärder som krävs för att förbättra situationen. Det kan exempelvis handla om att stärka arbetet för en strukturerad och varierad undervisning, främja tillitsfulla relationer på skolan samt ett aktivt värdegrundsarbete.³⁷ De problem som skolan möter är emellertid en del av en bredare samhällsutveckling med ökat våld och grov

³⁷ Skolverket (2023). *Främja trygghet och studiero*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/vardegrund-och-arbetsmiljo/framja-trygghet-och-studiero>

brottslighet bland unga. Därför krävs också gemensamma insatser från alla delar av samhället.

Referenser

Barnombudsmannen (2021). *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariationer*

Barnombudsmannen (2022). *För en mer trygg och inkluderande skola för unga transpersoner och icke-binära*

Brottsförebyggande rådet (2019). *Skolundersökningen om brott 2019: Om utsatthet och delaktighet i brott.*

Brottsförebyggande rådet (2022). *Skolundersökningen om brott 2021. Om utsatthet för och delaktighet i brott.*

Brottsförebyggande rådet (2024). *Grovt våld i skolan. En beskrivning av omfattning, karaktär och utveckling fram till och med 2022. Rapport 2024:3.*

Brottsförebyggande rådet (2024). *Hot och våld mot elever i skolmiljö – om utvecklingen, vilka som utsätts och överlappning med mobbing.*

Ds 2021:13. *Nationell plan för trygghet och studiero.*

EU (2023). *Children's reading competence and well-being in the EU. An EU comparative analysis of the PIRLS results.*

Hultin et al. (2019). "Pedagogical and social school Climate: Psychometric evaluation and validation of the student edition of PESOC". *Scandinavian Journal of Educational Research*, 62.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2022). "Jag är inte ensam, det finns andra som jag". *Unga hbtqi-personers levnadsvillkor.*

OECD (2023). *PISA 2022 Results (Volume II) Learning During – and From – Disruption.*

Prop. 2021/22:160. *Skolans arbete med trygghet och studiero.*

Skolforskningsinstitutet (2021). *Främja studiero i klassrummet – lärares ledarskap.*

Skolinspektionen (2020). *Skolors arbete med trygghet och studiero – en tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019.*

Skolinspektionen (2024). *Skolenkäten 2024. Resultatredovisning för Skolenkäten*

Skollagen, SFS 2010:800, (2010).

Skolverket (2023). *PIRLS 2021. Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv.*

Skolverket (2023). *PISA 2022. 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap.*

Skolverket (2024). *15-åringars användning av digitala verktyg. Nordiska jämförelser utifrån PISA 2022.*

Stiftelsen Friends (2023). *Den dolda mobbningen – Flickor mer utsatta än jämnåriga pojkar.*

Stiftelsen Friends (2024). *Friendsrapporten 2024. Mobbning och skolprestation.*

Teig et al. (2024). "Effective and Equitable Teacher Practice in Mathematics and Science Education". *IEA Research for Education* 14.

Webbplatser

Skolverket (2023). *Främja trygghet och studiero.*

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/vardegrund-och-arbetsmiljo/framja-trygghet-och-studiero> (hämtad 2024-06-05)

Skolinspektionen.se (2024). *Trygghet och studiero 2024.*

<https://www.skolinspektionen.se/skolenkaten/resultat-fran-skolenkaten/resultat-skolenkaten-2024/trygghet-och-studiero-2024/> (hämtad 2024-07-03).

Metodbilaga

Definitioner och sammanfattande mått

Ett av syftena med PISA 2022 är att undersöka ett brett spektrum av faktorer eller egenskaper som kan vara viktiga för elevernas kunskapsprogression. Faktorerna kan vara enskilda observerbara enkätfrågor eller mer generella företeelser eller tankeskapelser som inte är direkt observerbara. Den här rapporten fokuserar specifikt på säkerhetsrisker på skolan och ordningsstörningar i klassrummet. I PISA 2022 finns det fem påståenden från elevenkäten som speglar en elevs uppfattning om säkerhetsrisker på sin skola, och sju påståenden som speglar en elevs uppfattning om ordningsstörningar i klassrummet under matematiklektionerna.

I sambandsanalyserna används inte de enskilda påståendena utan två underliggande latent faktorer som delvis styr hur en elev svarar på de observerbara påståendena. Utifrån elevernas svar på påståendena konstrueras faktorerna med hjälp av en statistisk metod som kallas IRT (Item Response Theory). Konstruktionen av faktorerna sker centralt av PISA för alla deltagande OECD-länder och alla PISA-studier. Faktorerna antar kontinuerliga värden som standardiseras för att möjliggöra jämförelser mellan länder och över tid. Båda faktorerna kan följaktligen betraktas som sammanfattande mått, eller index, där det första mäter elevens upplevelse av säkerhetsrisker på skolan och det andra mäter elevens upplevelse av ordningsstörningar i klassrummet under matematiklektionerna.

En del påståenden tolkas olika i olika länder på grund av kulturella eller andra kontextuella faktorer. Sådana avvikande tolkningar fångas upp med IRT. Bland annat visar IRT att de svenska, norska och nyzeeländska eleverna har en betydligt högre sannolikhet, än övriga elever, att svara ”Ja” på påståendet ”Vår skola har vandaliserats”, givet ett visst värde på indexet ”Säkerhetsrisker på skolan”. I Sverige uppger i högre grad inrikesfödda och elever med hög socioekonomisk bakgrund att deras skola har vandaliserats under de senaste fyra veckorna. På grund av avvikelserna har OECD tagit bort frågan från Sveriges och Norges och Nya Zeelands index. Om påståendet skulle ingå i indexet skulle eleverna från dessa tre länder få ett högre värde på indexet, men inte för att de upplever större säkerhetsrisker på sin skola, utan för att i Sveriges, Norges och Nya Zeelands kontext betyder påståendet ”Vår skola har vandaliserats” något annat än i övriga länder.

Mått på säkerhetsrisker på skolan

I elevenkäten ställs frågan: ”Har någon av följande händelser inträffat under de senaste fyra veckorna”? De fem påståenden som eleverna ska svara ”ja” eller ”nej” på och som används för att mäta elevens uppfattning om säkerhetsrisker på sin skola är: ”Vår skola har vandaliserats”, ”Jag var vittne till ett slagsmål på skolan där någon blev skadad”, ”Jag såg kriminella gäng på skolan”, ”Jag hörde

hur en elev hotade att skada en annan elev” och ”Jag såg en elev ha med sig en pistol eller kniv till skolan”.

Som nämns i föregående avsnitt visar PISA att bland annat de svenska och norska elevernas uppfattning av begreppet ”Vår skola har vandaliserats” avviker markant från övriga deltagarländers uppfattning. Detta på grund av kulturella eller andra kontextuella faktorer. Därför kan andelen svenska eller andelen norska elever som svarat ”Ja” på påståendet inte på ett rättvist sätt jämföras med motsvarande andelar för övriga deltagarländer. Svaren på den enskilda frågan går därför inte att jämföra med andra länder. Därför ingår inte påståendet i indexet som mäter säkerhetsrisker på skolan för Sverige och Norge. Det påverkar dock inte resultaten från de sambandsanalyser där indexet ingår.³⁸

Mått på ordningsstörningar i klassrummet

I elevenkäten ställs frågan: ”Hur ofta händer de här sakerna på dina matematiklektioner”? De sju påståenden som eleverna ska svara ”Varje lektion”, ”De flesta lektionerna”, ”Vissa lektioner” eller ”Aldrig eller nästan aldrig” på, och som används för att mäta elevens uppfattning om klassrumsdisciplinen under matematiklektionerna är: ”Elever som inte lyssnar på vad läraren har sagt”, ”Det är bullrigt och stökigt”, ”Läraren måste vänta länge på att eleverna ska lugna sig”, ”Eleverna kan inte arbeta bra”, ”Eleverna börjar inte arbeta förrän en lång stund efter att lektionen har börjat”, ”Elever blir distraherade när de använder digitala verktyg” och ”Elever blir distraherade av andra elever som använder digitala verktyg”.

De svenska översättningarna ändrades för följande tre påståenden i PISA 2022: ”Elever som inte lyssnar på vad läraren har sagt”, ”Det är bullrigt och stökigt” och ”Läraren måste vänta länge på att eleverna ska lugna sig”. Det första påståendet löd i tidigare studier ”Eleverna lyssnar inte på vad läraren säger”. Det får i den nya översättningen en annan andemening som kan ha påverkat hur eleverna svarat. Andelen elever som svarat ”Varje lektion” har ökat med 21 procentenheter sedan PISA 2012, då frågan senast handlade om matematiklektionerna. På grund av förändringen i översättningen kan Sveriges svarsfördelning för påståendet ”Elever som inte lyssnar på vad läraren har sagt” inte på ett rättvist sätt jämföras med motsvarande svarsfördelningar för övriga länder. Däremot har bedömningen, i dialog med OECD, gjorts att det i stort går att använda indexet som baseras på samtliga sju påståenden. För de resterande två påståendena med nya översättningar har inte andemeningen förändrats. Den slutsatsen stöds av att andelen elever som svarat ”Varje lektion” ökat med lika mycket sedan PISA 2018 som motsvarande andelar för de två påståenden som har samma översättning.

Mått på socioekonomisk bakgrund

I den här rapporten redovisas skillnader i resultat mellan de elevgrupper som Skolverket vanligtvis rapporterar i sina analyser. En av de bakgrundsvariabler som bildar elevgrupper är elevens socioekonomiska bakgrund. Även den är ett

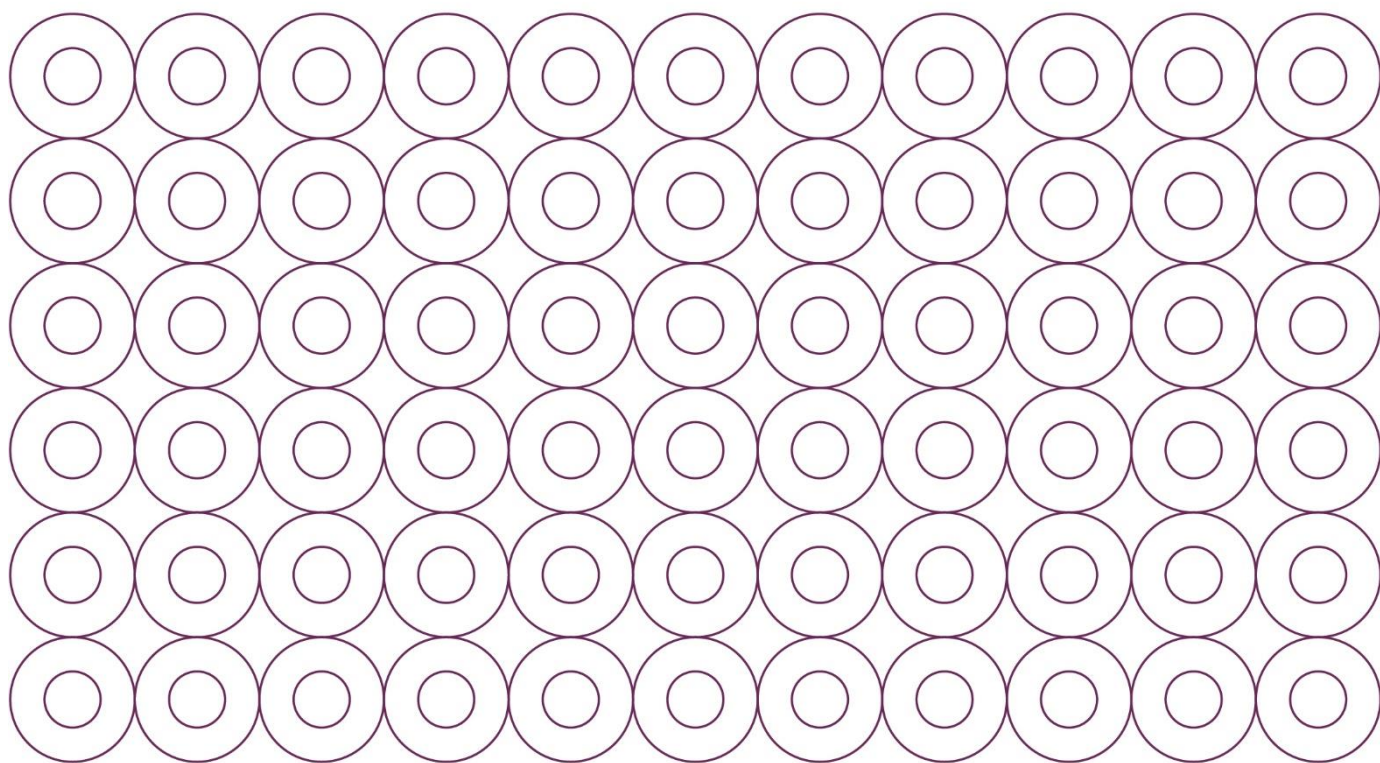
³⁸ Index som baseras på flera påståenden är mer robusta än enskilda påståenden. Det räcker att åtminstone tre av påståendena är gemensamma för alla länder för att resultaten ska vara tillförlitliga.

begrepp som inte är direkt observerbart. För att få ett användbart mått på en elevs socioekonomiska bakgrund skapar PISA ett index baserat på svaren från elevenkäten.³⁹ Indexet definieras på en kontinuerlig skala. För att kunna jämföra resultat mellan elever med olika grad av hemresurser definierar vi elever med hög socioekonomisk bakgrund som de 25 procent av eleverna med högst värden på det kontinuerliga indexet och elever med låg socioekonomisk bakgrund som de 25 procent av eleverna med lägst värden på det kontinuerliga indexet. De 50 procent av eleverna däremellan definieras som elever med medelhög socioekonomisk bakgrund. Andelen elever med till exempel hög socioekonomisk bakgrund kommer därmed per definition alltid att vara 25 procent i ett givet land. Vi mäter därmed elevers socioekonomiska bakgrund i relativa termer.

Definition av migrationsbakgrund

Vi redovisar också resultaten uppdelade på elevens migrationsbakgrund. Uppgifterna om elevernas migrationsbakgrund kommer från deras enkätsvar. Utifrån dessa svar har eleverna delats in i följande grupper: elever med minst en inrikesfödd förälder, inrikesfödda elever med utrikesfödda föräldrar samt utrikesfödda elever med utrikesfödda föräldrar.

³⁹ OECD (2013). *The PISA index of Economic, Social and Cultural Status, ESCS*. s.136f. Indexet är konstruerat utifrån elevernas svar på frågor om, bland annat, föräldrarnas utbildning, yrke, ekonomiskt och kulturellt kapital och andra resurser i hemmet så som antal böcker i hemmet, tillgång till en lugn studieplats och dator med internetuppkoppling.

Skolverket

www.skolverket.se